

APSAUGOS NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE

Laima Matulevičiūtė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
4-o kurso studentė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius
El. paštas: laima.matuleviciute@tf.stud.vu.lt

Joanna Grinkevič

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
3-o kurso studentė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius
El. paštas: joana.martynovic@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius lekt. Darius Prapiestis

El. paštas: darius.prapiestis@tf.vu.lt

Mokslinio straipsnio praktinis kuratorius skyr. vyr. prok. Julius Rėksnys

El. paštas: julius.reksnys@prokuraturos.lt

Anotacija: Šiame darbe bus nagrinėjamas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reglamentavimas. Tai apima ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetenciją šiuo klausimu iki ir po 2023 m. liepos 1 d. – naujos LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo redakcijos, kuriuo įsigaliojo naujas institutas – smurto orderis. Taip pat, bus apžvelgti šio instituto galimi iššūkiai ir perspektyvos taikant praktikoje.

Pagrindiniai žodžiai: Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, smurtas artimoje aplinkoje, apsaugos nuo smurto orderis, ikiteisminio tyrimo pareigūnai.

Key words: Law on Protection against Domestic Violence, domestic violence, protection from violence order, pre-trial investigation officers.

Ivadas

Temos aktualumas. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnį šeima – visuomenės ir valstybės pagrindas. Jame taip pat numatyta valstybės pareiga saugoti šeimą. Šeimą, kaip vertybę, taip pat įtvirtina ir Žmogaus teisių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK, Konvencija). Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintas šeimos gyvenimo gerbimas ir atvejai, kada valstybė turi teisę į ją įsikišti. Tai galima, kai tai numatyta įstatyme ir siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti (2 d.). Šiuo metu visuomenėje yra aktuali smurto artimoje aplinkoje tema – kaip jis pasireiškia, kaip efektyviai apsaugoti aukas, nukentėjusias nuo smurto artimoje aplinkoje, kokia būtų galima prevencija. 2023 m. liepos 1 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo redakcija. Pagrindinė šio įstatymo naujovė – smurto orderis.

Šio mokslinio **darbo tikslas** – išsiaiškinti, ar naujai į Lietuvos teisinę sistemą įtrauktas smurto orderis efektyvus ir prasmingas kovojant su smurtu artimoje aplinkoje.

Darbo uždaviniai. Pagrindiniai šio darbo uždaviniai:

- 1) Išnagrinėti ir pateikti smurto artimoje aplinkoje sąvoką;
- 2) Išnagrinėti teisinį reguliavimą apie ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetenciją smurto artimoje aplinkoje atvejais iki 2023 m. liepos 1 d. ir po;
- 3) Išnagrinėti smurto orderio perspektyvas ir galimus iššūkius analizuojant nacionalinių teismų bei EŽTT praktiką.

Tyrimo metodai:

- 1) Lingvistinis – naudojamas aiškiai ir tinkamai išaiškinti ir atskleisti darbe nagrinėjamų šaltinių prasmę;
- 2) Sisteminis – naudojamas išaiškinti įstatymų normas, jose pateiktas sąvokas, teismų sprendimus;
- 3) Abstrakcijos – naudojamas siekiant atitrūkti ir atsisiesti nuo šiam darbui neesminių dalykų ir susikoncentruoti ties darbo objektu;
- 4) Istorinis ir loginis – naudojamas palyginti teisiniam reguliavimui iki 2023 m. liepos 1 d. ir po, kodėl ir kokios naujovės buvo įvestos, kas pakeista;
- 5) Empirinis – naudojamas sužinoti, kiek 2023 m. buvo gauta pranešimų dėl smurto artimoje aplinkoje, kiek išduota apsaugos nuo smurto orderių 2023 m. liepos – gruodžio mėn.

Darbo originalumas kyla iš to, kad smurto orderis Lietuvoje galioja dar tik trumpą laiką, dėl to mokslinių straipsnių šia tema nėra daug. Taip pat, šiame straipsnyje apžvelgiamos galimos teisinės problemos dėl smurto orderio taikymo ir jų sprendimo būdai.

Svarbiausi šaltiniai. Parengti šį darbą pagrindiniai naudojami šaltiniai – Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, Lietuvos Respubli-

kos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos teismų praktika, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

Smurto artimoje aplinkoje samprata, jos nustatymo problemos

Prieš nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje sampratą, svarbu suprasti, kas yra artima aplinka. Pagal Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo (toliau – ANSAAĮ) 2 str. 2 d. artima aplinka apibrėžiama kaip „aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį“ (ANSAAĮ, 2011). Ši nuostata svarbi tuo, kad joje yra pateikiamas nebaigtinis sąrašas asmeninių ryšių, kuriais asmenys yra susieti, kurių kontekste gali vykti smurtas. Todėl, kiekvieną kartą vertinant ar smurtas įvyko artimoje aplinkoje, turi iš pradžių būti vertinamas pats asmenų, tarp kurių įvyko smurtas, tarpusavio santykis.

Anksčiau minėto įstatymo 2 str. 5 d. pateikiama smurto artimoje aplinkoje sąvoka. Jos formuluotė yra tokia: „artimoje aplinkoje veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis, fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, turtinę ir (ar) neturtinę žalą“ (ANSAAĮ, 2011). Tokia normos struktūra būdinga Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) Specialiosios dalies numatytiems veikoms (materialios sudėties) – nurodyta veika, kaltės forma, padariniai. Taigi, nustatant, ar įvyko smurto artimoje aplinkoje atvejis, kiekvienu atskiru atveju turi įvykdomas šių elementų fiksavimas. Taip yra dėl to, kad Lietuvos įstatymuose numatyta atsakomybė už tokio pobūdžio smurtą (ANSAAĮ, 2011, 17 str. 1 d.). BK XVIII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai“ yra numatytos veikos, kurių sudėtyje sveikatos sutrikdymas artimam giminaičiui ar šeimos nariui yra kvalifikuojanti aplinkybė: 135 str. (sunkus sveikatos sutrikdymas), 138 str. (nesunkus sveikatos sutrikdymas), 140 str. (fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas). Taip pat, veiką kvalifikuojanti aplinkybė, kad ji padaryta prieš šeimos narį ar artimus giminaičius numatyta BK 129 str. (nužudymas) 2 d. 3 p. (artimo giminaičio ar šeimos nario nužudymas) bei BK 131 str. (naujagimio nužudymas) (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2003). Pagal kitus šio BK skyriaus straipsnius, įvykdžius juose nusikalstamą veiką irgi kyla baudžiamoji atsakomybė, tačiau sveikatos sutrikdymas artimam giminaičiui ar šeimos nariui nėra atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Be to, BK 168 str. (piktinaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis), taip pat patenka į smurto šeimoje sritį, tačiau šis straipsnis apibrėžia konkretų atvejį, kai naudojantis savo teisėmis, pažeidžiamos vaikų teisės. Tęsiant, veiką kvalifikuojanti aplinkybė, kad ji padaryta prieš šeimos narį ar artimus giminaičius numatyta ir BK 129 str. (nužudymas) 2 d. (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2003). Svarbu pastebėti, kad BK

straipsniuose kvalifikuojanti aplinkybė minima kaip nusikalstamos veikos padarymas prieš „artimą giminaitį ar šeimos narį“. Šio požymio lingvistinis aiškinimas yra siauresnis nei kaip ANSAAĮ 2 str. 2 d. apibrėžiama „artima aplinka“. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad Konstitucinio Teismo (toliau – KT) praktikoje šeimos samprata yra suprantama plačiai.

Pavyzdžiui, KT 2019 m. sausio 11 d. nutarime aiškindamas Konstitucijos 38 str. nustatė, kad „šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto“. Pabrėžė, kad ši samprata grindžiama: šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prierašumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu priiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi“. Taigi, šeima teisiniu aspektu yra plati sąvoka ir santykiai tarp asmenų kiekvieną kartą turėtų būti analizuojami vertinant, ar yra KT praktikoje numatyti vertinimo kriterijai.

Kitas svarbus aptariamos smurto artimoje aplinkoje aspektas – smurtas. Pagal ANSAAĮ 2 str. 5 d. jis skirstomas į šias rūšis: fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ir kitas poveikis. Fizinis smurtas – tai pavojingas, neteisėtas, tyčinis poveikis kito žmogaus organizmui, kuris atliekamas prieš asmens valią arba be jo sutikimo bei galintis pasireikšti žmogaus audinių ar organų anatomicinio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, judėjimo laisvės apribojimu (Grinevičiūtė, 2014, p. 600). Pasekmės dėl fizinio smurto pagal BK gali varijuoti nuo fizinio skausmo sukėlimo (BK 140 str.) iki mirties (129 str.). BK numatytus sveikatos sutrikdymo laipsniai nustatomi atliekant medicinos ekspertizę, kuri vertina sužeidimus pagal kriterijus, nustatytus Sveikatos apsaugos ministro, Teisingumo ministro ir Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. įsakyme „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“. Šiame įsakyme, 5 punkte, taip pat apibrėžiama sveikatos sutrikdymo sąvoka – tai žmogaus sužalojimas arba susargdinimas pažeidžiant jo kūno audinių (organų) vientisumą ar sutrikdant jų funkcijas. Toliau šiame įsakyme detalizuojami kiekvieno sveikatos sutrikdymo masto nustatymo kriterijai (įsakymas „Dėl sveikatos sutrikdymo masto ...“, 2003).

Kita smurto forma – psichinis smurtas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikoje psichinė prievarta apibūdinama kaip pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti, kad dėl tolesnių grasinančio asmens veiksmų gali atsirasti sunkūs neigiami padariniai (LAT, nutarimas Nr. AB-47-1, 2017, p. 14). Pagal LAT suformuluotą praktiką, kad nustatant grasinimų realumą, būtina įsitikinti, kad kaltininkas iš tikrųjų siekė įbauginti nukentėjusįjį ir kad susidariusioje situacijoje buvo pakankamas pagrindas bijoti dėl šio asmens ketinimų ir kad kaltininko elgesys iš tiesų buvo teisingai supastas kaip pavojingas. Taip pat yra svarbu nustatyti smurtaujančio asmens tyčią – kad jis supranta, jog pavojingai psichiškai veikia žmogų, kelia jam baimę ir nori taip elgtis (LAT, nutarimas Nr. AB-47-1, 2017, p. 16). Teismas byloje, kurioje sutuoktinis sistemingai naudojo fizinį smurtą prieš savo šeimos narius

(pvz., laikė nepilnamečio vaiko galvą po vandeniu), grasindavo, kad užmuš situoktinę ir naudodavo psichinį poveikį jos atžvilgių jų vaikų akivaizdoje, pripažino, kad tokiu būdu buvo kuriama baimės ir nerimo atmosfera ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 145 str. 2 d. (LAT, nutarimas Nr. AB-47-1, 2017, p 17).

Trečia ANSAAI įvardijama smurto forma yra seksualinė. Šio smurto formos sąvoka gali būti apibrėžiama analizuojant BK straipsnius, numatančius nusikalstamas veikas asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. BK 149 str. 1d. pateikiama išžaginimo sudėtis – tai lytinis santykiavimas su žmogumi prieš šio valią panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusio asmens būkle. 150 str. 1 d. numatyta seksualinio prievartavimo sąvoka – lytinės aistros tenkinimas su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusio asmens būkle. BK 151 str. 1 d. apibrėžiama privertimo lytiškai santykiauti sudėtis – tai privertimas asmenį lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu grasinant panaudoti smurtą, panaudojant kitokią psichinę prievartą arba pasinaudojant asmens priklausomumu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2003). Šie straipsniai turi du bendrus požymius: 1) seksualinio pobūdžio veiksmai daromi prieš kito asmens valią; 2) fizinio smurto panaudojimas arba grasinimas tuoj pat jį panaudoti (taigi naudojamas anksčiau aptartas psichinis smurtas). Taigi, seksualinis smurtas yra glaudžiai susijęs su fiziniu bei psichiniu smurtu, yra neatsiejami.

Paskutinė smurto forma, įtvirtinta ANSAAI – ekonominis. Artimoje aplinkoje jis gali pasireikšti aukos finansiniu priklausomumu nuo smurtautojo, taip pat tais atvejais, kai vienas iš partnerių iš kito atima galimybę tvarkyti bendrą (šeimos) biudžetą, turėti savo lėšų, leisti jas savo nuožiūra, dirbti ir pan. (Gulbickaja, J., Smurto artimoje aplinkoje aspektai..., 2013, p. 12). R. Jakštienė taip pat pateikia tokią ekonominio smurto sampratą – ekonominių išteklių kontrolė, nesuteikiant išteklių, juos ribojant ar išnaudojant partnerio išteklius, neleidžiant įsigyti turto, verčiant pasiaiškinti dėl išlaidų, naudojimas šeimos turto statusu (Jakštienė, R., Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris..., 2019, p. 39). BK tiesiogiai tokios smurto formos neapibrėžia. Ją galima įžvelgti BK 148 str. 1 d. – reikalavimas iš žmogaus atlikti neteisėtus veiksmus ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, ar kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą panaudojant psichinę prievartą nukentėjusiam asmeniui ar jo artimiesiems (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2003). Taigi, šiai smurto formai, kaip ir daugeliui kitų, aptartų šiame darbe, irgi būdinga psichinė prievartą.

Apibendrinus šį skyrį, smurto artimoje aplinkoje sąvoką apibūdinama kriterijais – pirma, smurtautoją ir auką sieja kraujo ryšys (pvz., tėvas smurtauja prieš dukrą) arba emocinis prierašumas, pareigų prisiėmimas, būdingas šeimos santykiams, kuris kiekvieną kartą turi būti nustatomas *ad hoc* (pvz., santuokos ar partnerystės

nesudarę asmenys, gyvenantys kartu, kurie yra romantiško pobūdžio santykiuose); antra – smurtautojas naudoja aukos atžvilgiu fizinį, psichologinį, seksualinį ar ekonominį poveikį, už kurį atsakomybė kyla pagal BK. Abu įvardinti kriterijai yra būtini, kad būtų galima nustatyti smurtą artimoje aplinkoje, kaip jis suprantamas pagal įstatymus ir LAT praktiką.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetencija smurto artimoje aplinkoje atvejais

Pareigūnų kompetencijos reglamentavimas (iki 2023 m. liepos mėn.)

Vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (toliau BPK) ir Lietuvos Konstitucija žinome, kad ikiteisminis tyrimas yra organizuojamas prokuroro, kuris tai pat jam ir vadovauja. Prokuroras gali savarankiškai atlikti visą ikiteisminį tyrimą, pasirinktą jo dalį, arba perduoti ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Pagal BPK 2 str. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) nuostatas prokuroras kiekvieną kartą, kai paaiškėja papildomi nusikalstamos veikos požymiai, yra įpareigotas imtis visų priemonių, kad tyrimas būtų atliktas greitai ir kokybiškai ir tuo pačiu, kad būtų atskleista nusikalstama veika. Tačiau, svarbu paminėti, kad prokuroras prieš pradedant ikiteisminį tyrimą, turi įsitikinti, kad nėra priežasčių, nurodytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 str. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002), dėl kurių proceso inicijavimas būtų neleidžiamas.

Ikiteisminis tyrimas yra pradedamas tada, kai yra gautas nukentėjusiojo ar jo atstovo pareiškimas, prokuroro reikalavimas arba kai buvo nustatyti smurto artimoje aplinkoje požymiai. BPK 168 str. 1 d. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) nustato, kad prokuroras arba jo paskirtas pareigūnas, gavęs skundą, pareiškimą, pranešimą, o atitinkamais atvejais – ir jų patikslinimą, turi teisę atsisiųsti pradėti ikiteisminį tyrimą tik tada, kai žinomi faktai apie padarytą nusikalstamą veiką nėra teisingi arba, kai yra akivaizdžios BPK 3 str. 1 d. nurodytos aplinkybės. BPK 3 str. 1 d. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) nustatyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėjus turi būti nutrauktas, jeigu nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Baudžiamasis procesas yra tinkama priemonė tuomet, kai jį pradėjus bei tęsiant yra manoma, kad bus išaiškinta padaryta nusikalstama veika, o ją padaręs asmuo bus nubaustas.

Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančiuose teisės aktuose (Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas, 2000) yra nurodyta, kad policijos pareigūnas atvykęs į įvykio vietą dėl gauto pranešimo apie smurtą artimoje aplinkoje (ANSAAI, 2011):

- Privalo atskirti galimai smurtą patyrusį asmenį nuo įtariamojo, užtikrinti, kad įtariamasis negalėtų daryti įtakos nukentėjusiam, užtikrinti įvykio vietos apsaugą, pats neliečia ir neleidžia kitiems tvarkyti patalpų ar aplinkos, kol bus užfiksuotos visos su įvykiu susijusios aplinkybės.
- Privalo atskirai bendrauti su įvykio subjektais ir nustatyti šias aplinkybes: ar įvykio dalyviai yra artimos aplinkos subjektai, kuriuos sieja artimos aplinkos ryšys; kada ir dėl ko kilo konfliktas, kaip pasireiškė smurtas, ar yra smurtinių veiksmų padarinių, ar yra liudytojų, ar įvykio liudytoju buvo nepilnametis ir ar jis gyvena aplinkoje, kurioje smurtaujama. Bendravimas su nepilnamečiu yra galimas tik tiek, kiek tai būtina tyrimo kryptį nustatymui ir neatidėliotinų veiksmų atlikimui.
- Nustatyti ar prieš įvykį asmenys vartojo alkoholį, narkotines, psichotropines medžiagas, sužinoti ar anksčiau yra buvę smurto atvejų, jeigu taip, tai jų dažnumą ir ar apie juos buvo pranešta policijai, specializuotos pagalbos centrui, vaiko teisių apsaugos tarnybai.
- Išsiaiškinti ar įvykio subjektams šiuo metu nėra taikomos laikinosios smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo ar kardamosios priemonės.
- Nustatyti ar įtariamasis turi ginklą ir jeigu turi, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo nuostatomis, turi paimti legaliai laikomą ginklą ir šaudmenis (Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas, 2003). Paimti nelegaliai laikomus ginklus, šaudmenis BPK nustatyta tvarka, nustčius, kad įvykis turi nusikalstamos veikos požymių, užpildyti pareiškimo apie padarytą nusikalstamą veiką ir proceso veiksmų atlikimo protokolą.
- Apklausti galimai smurtą patyrusį asmenį, išsiaiškinti ir aplinkybes, nurodyti galimai smurtavusį asmenį, pažymint jo ryšį su nukentėjusiuoju, taip pat jam taikomas laikinąsias smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo ar kardomasias priemones (jei tokios taikomos).
- Aprašyti įvykio vietos požymius, nurodančius galimo smurto faktą, pažymėti galimai smurtą patyrusio asmens elgesio ypatumus ir subjektų blaivumo būklę, įvykio įforminimo eigą fiksuoti techninėmis priemonėmis.
- Informuoti nukentėjusį, kad su juo susisieks specializuotos pagalbos centras, kuris suteiks pagalbą, įteikti jam informacinę kortelę ar lankstinuką, kuriuose nurodytas psichologinės pagalbos telefono numeris, vietinio specializuotos pagalbos centro kontaktinė informacija ir kita rašytinė informacija apie pagalbą smurtą patyrusiems asmenims.
- Nedelsdamas informuoti policijos pareigūną apie vaikus ar kitus asmenis, kurie dėl savo fizinų ar psichinių savybių negali likti be priežiūros, jeigu nukentėjęs dėl jam suteikiamos medicinos pagalbos, fizinės arba psichinės būsenos negali jais pasirūpinti.

- Jei įtariamas asmuo kelia grėsmę asmens sveikatai, gyvybei ir kitomis priemonėmis nėra galimybės užtikrinti aukos tinkamos apsaugos, pristatyti įtariamą asmenį į policijos įstaigą, kur bus sprendžiamas klausimas dėl jo laikino sulaikymo.
- Gavęs informaciją apie negalinčius likti be priežiūros asmenis, informuoja giminaitį, o kai jo nėra – savivaldybės, kurioje įvyko įvykis, socialinių paslaugų įstaigą ir sveikatos priežiūros įstaigą, kurios gali suteikti pagalbą bet kuriuo paros metu ir yra savivaldybės administracijos direktoriaus patvirtintame sąraše.

Apibendrinant, kad pirminiai ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmai atvykus į įvykio vietą ir pradėjus ikiteisminį tyrimą yra šie: įvykio vietos apžiūra, jos užfiksavimas, sužalojimo ant nukentėjusiojo asmens užfiksavimas, nusikalstamą veiką padariusio asmens atskyrimas nuo nukentėjusiojo, nukentėjusiojo asmens apklausa apie nusikaltimo aplinkybes, medicininės pagalbos nukentėjusiajam suteikimas, galimai nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui kardomosios arba kardomųjų priemonių paskyrimas, užduotis specialistui ar ekspertui dėl sveikatos sužalojimo masto nustatymo. Taip pat siekiant išsamaus aplinkybių tyrimo atliekama nukentėjusiojo, smurtautojo ir jeigu yra liudytojų pirminė apklausa.

Pareigūnų kompetencijos reglamentavimas (reglamentavimas po 2023 m. liepos mėn.)

Kadangi aukščiau aptarėme pareigūnų kompetencijos reglamentavimą smurto artimoje aplinkoje atvejais iki 2023 m. liepos mėn., vienodai svarbu yra aptarti ir situaciją po 2023 m. liepos mėn., nes nuo liepos 1 d. įsigaliojo ANSAAI įstatymo naujausią redakcija.

Šiuo dokumentu siekiama valstybės lygiu mažinti smurtą artimoje aplinkoje. Įstatyme įtvirtinta nauja prevencinė priemonė – apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Smurto artimoje aplinkoje prevencija). Šį orderį, 15 dienų laikotarpiui skirs policijos pareigūnas, gavęs pranešimą apie galimą smurtą artimoje aplinkoje ir atlikus pavojaus rizikos vertinimą, bus nustatyta smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizika. Šios rizikos vertinimo kriterijai nustatyti vidaus reikalų ministro 2023 m. įsakyme „Dėl smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo“. Sprendimas skirti ar neskirti apsaugos nuo smurto orderį galės būti priimamas nedelsiant, ne vėliau kaip per 12 valandų nuo pranešimo apie galimą smurtą artimoje aplinkoje gavimo.

Skyrus apsaugos nuo smurto orderį, pavojų keliantis asmuo 15 dienų laikotarpiui bus įpareigojamas laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su nukentėjusiu asmeniu, nesvarbu kam nuosavybės teise priklauso būstas. Toks asmuo gali būti įpareigotas nesilankyti pavojų patiriančio asmens gyvenamojoje vietoje, nesvarbu, ar pavojų keliantis asmuo gyvena ar negyvena joje kartu su smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiu asmeniu, taip pat nesiartinti orderyje nustatytu atstumu

prie smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio asmens ir kartu su juo gyvenančių pilnamečių asmenų ir vaikų. Įstatymas leis įpareigoti tokį asmenį nebendrauti su smurtą patiriančiu asmeniu ir kartu su juo gyvenančiais pilnamečiais asmenimis ir vaikais. Asmens, pažeidusio apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio įpareigojimus lauks administracinė atsakomybė.

Įstatymas numato, kad policijos pareigūnų sprendimus skirti apsaugos nuo smurto orderį per 15 dienų nuo sprendimo priėmimo per policijos įstaigos padalinį, kuriame tarnauja skundžiamą sprendimą priėmęs pareigūnas, galima skųsti apylinkės teismui.

Pagal ANSAAI įsigaliojusios redakcijos 12 straipsnį (ANSAAI, 2011), pareigūnų funkcijos organizuojant smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančių asmenų ar smurtą patyrusių asmenų apsaugą turi būti sekančios:

- Gavę skundą, pareiškimą, pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje, pareigūnai, atvykę į įvykio vietą arba patys būdami to įvykio liudytojai, Lietuvos policijos generalinio komisaro nustatyta tvarka užfiksuoja smurto artimoje aplinkoje įvykį ir:
 - o nenustatę padarytos nusikalstamos veikos požymių, šio įstatymo 8 str. nustatyta tvarka sprendžia dėl apsaugos nuo smurto orderio skyrimo;
 - o nustatę padarytos nusikalstamos veikos požymių, pradeda ikiteisminį tyrimą.
- Užtikrina smurtą patiriančio ar patyrusio asmens apsaugą ir informuoja jį apie jo teisę neteikti skundo, pareiškimą ar pranešimo dėl smurto artimoje aplinkoje ir naudotis šiame įstatyme nustatyta apsauga ir pagalba, nesvarbu, ar pateikė tokį skundą, pareiškimą ar pranešimą, ar nepateikė.
- Kai smurtą patiriantis ar patyręs asmuo kreipiasi į prokurorą dėl smurto artimoje aplinkoje, skundas, pareiškimas ar pranešimas dėl galimai padarytos nusikalstamos veikos nagrinėjamas BPK nustatyta tvarka.
- Pareigūnai ir prokuroras organizuoja informacijos apie teikiamą pagalbą smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems ar patyrusiems asmenims perdavimą specializuotos kompleksinės pagalbos centrui šio įstatymo 13 str. nustatyta tvarka.
- Gavę pranešimą dėl smurto artimoje aplinkoje ir nustatę vaiko buvimo ne-saugioje aplinkoje faktą, pareigūnai imasi veiksmų jo saugumui užtikrinti ir nedelsdami apie tai elektroninių ryšių priemonėmis praneša Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai ar jos įgaliotiems teritoriniams skyriams.
- Jeigu, vykdant apsaugos nuo smurto orderio įpareigojimus, be priežiūros liktų asmuo, kuriam reikalingos socialinės ar sveikatos priežiūros paslaugos, pareigūnai nedelsdami elektroninių ryšių ar kitomis priemonėmis informuoja šio asmens giminaitį ar kitą asmenį, galintį pasirūpinti be priežiūros galinčiu likti asmeniu, o jei jų nėra, – socialinių paslaugų įstaigą, asmens sveikatos priežiūros įstaigą, kurios gali suteikti pagalbą bet kuriuo paros metu.

- Pareigūnas ar prokuroras, įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam skyręs kardomąją priemonę arba inicijavęs jos skyrimą, nedelsdamas, ne vėliau kaip kitą dieną po kardomosios priemonės skyrimo, elektroninių ryšių priemonėmis ar raštu apie priimtus sprendimus informuoja smurtą patyrusį asmenį ir vaiko atstovus pagal įstatymą bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą ar jos teritorinį skyrį (kai smurtą artimoje aplinkoje patiria vaikas) apie šios priemonės skyrimą, pakeitimą ar panaikinimą.

Aukščiau išvardinti pareigūno veiksmai, atvykus į galimai su smurtu artimoje aplinkoje susijusią vietą įpareigoja pareigūną atlikti tyrimui būtinus veiksmus, tačiau tai nereiškia, kad tyrimas visada vyksta ta pačia eiga. Iš esmės, tyrimo kokybei įtakos turi ne tik pareigūno turimas išsilavinimas ir sukaupta darbo patirtis, bet ir tokie dalykai, kaip pareigūno asmenybė, jo pasaulėžiūra ir vertybės. Panašų poveikį tyrimui turi ir smurtautojo ar aukos asmenybė, vertybės ir pasaulėžiūra. Visi paminėti dalykai formuojasi ir tuo pačiu priklauso nuo šalies, kurios pilietis pareigūnas, smurtautojas ar auka yra kultūros, istorinių įvykių ir kitų aspektų. Tai yra labai svarbu ikiteisminio tyrimo kokybei, nes pavyzdžiui, pareigūnas atlikdamas savo darbą gali pradėti vadovautis ne tik savo žiniomis ir patirtimi, bet ir savo pasaulėžiūra, kuri nebūtinai yra teisinga arba tinkama kitų visuomenės narių atžvilgiu, todėl yra būtina matyti platesnį vaizdą.

Teisės ir kultūros sąsajų ieškojimas, bei teisės pagrindimas kultūra turi savo istoriją, F. K. Savigny rašė, kad visų tautų teisė, kaip ir tautos kalba, papročiai, politinė sandara, susiklosto istoriškai, būdama tautos dvasios produktu, teisė gyvena bendroje jos sąmonėje (von Savigny, F. K., *Of the Vocation of Our Age for ...*, 1814, p. 72). Iš tikrųjų viskas, kas yra žmonių perduodama iš kartos į kartą, tuo pačiu ir pati žmogiškoji kultūra, teisė, moralė, religija – visą tai socialinis reiškiny, kuris neegzistuoja be žmogaus arba visuomenės, jos grupių. Taigi teisė, tai ne tik žmogiškosios kultūros aspektas, bet ir socialinis reiškiny, o tai vėlgi reiškia, kad teisė - žmonių visuomenės egzistavimo ir veiklos padarinys. Norėdami dar labiau suprasti, kokią didelę svarbą kultūrinė, teisinė ir istorinė šalies aplinka turi gyventojams ir jų asmenybės raidai galime minėtais aspektais trumpai palyginti Lietuvą su Norvegija, Austrija ir Ispanija.

Norvegija yra konstitucinė monarchija, kuri kaip nepriklausoma šalis egzistuoja žymiai ilgiau nei Lietuva, kuri tapo nepriklausoma 1990 m. Kalbėdami apie istorinių įvykių poveikį, turime paminėti, kad Norvegija abiejų pasaulinių karų metu laikėsi neutralumo, tačiau nepaisant to buvo beveik tris mėnesius okupuota antro pasaulinio karo metu. Lietuva tuo tarpu, pasaulinių karų metais buvo okupuota ne vieną kartą ir žymiai ilgesniam laikotarpiui nei Norvegija. Tai yra labai svarbu, nes šalių gyventojai per labai trumpą laikotarpį turėjo prisitaikyti prie naujos politinės, teisinės ir ekonominės situacijos. Norvegija šitam palyginimui buvo pasirinkta neatsitiktinai, nes nagrinėdami pareigūnų kompetencijas, jų reglamentavimą, bei ANSAAI ir orderį galime vadovautis Norvegijos pavyzdžiu, kurioje panašus orderis įsigaliojo anksčiau.

Valstybė, bei šalies viduje veikiančios Lietuvos (Generalinė prokuratūra, Nacionalinė teismų administracija) ir Norvegijos partneris (Oslo policijos nuovada) norėdamos stiprinti policijos pareigūnų ir kitų teisėsaugos darbuotojų kompetencijas, dalyvauja įvairiuose projektuose, bei skatina dalyvauti mokymuose, kurie yra tiesiogiai susiję su jų kasdieniu darbu. Neseniai Lietuvoje vyko abiejų šalių lėšomis finansuojamas projektas pavadinimu „Teisingumo grandinės darbo kokybės gerinimas ir kompetencijų stiprinimas, siekiant apsaugoti smurto šeimoje ir dėl lyties aukas“. Projekto metu buvo siekiama tobulinti smurto artimoje aplinkoje prevencinę politiką teismuose ir teisėsaugos institucijose, stiprinti kompetencijas ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą, siekiant veiksmingo funkcijų pasidalijimo bei norint užkirsti kelią smurtui artimoje aplinkoje.

Austrija – federacinė, parlamentinė respublika, kuri nuo 1938 metų dalyvavo kare Vokietijos pusėje, o karo pabaigoje buvo užimta Rusijos, Jungtinės Karalystės ir Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenės. 1955 metų gegužės 15 d. buvo atkurta nepriklausoma, demokratinė Austrijos Respublika. Nepaisant to, kad Austrija labai ilgai laikėsi neutralumo politikos, laikui bėgant buvo nuspręsta jos atsisakyti ir jau 1995 metais Austrija tapo Europos Sąjungos nare. Trumpai apžvelgę šalies istoriją matome, kad Austrijos, kaip ir Lietuvos kultūrinė, teisinė, ekonominė aplinka formavosi ne vienerius metus ir paveikė savo gyventojų pasaulėžiūrą.

Šita šalis buvo pasirinkta taip pat neatsitiktinai. Austrija buvo pirmoji Europos šalis, kurioje įsigaliojo prevencijos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis. Tai įvyko 1997 metų gegužę, kai buvo priimtas smurto artimoje aplinkoje aktas. Aktas šalyje įtvirtino tris, pagrindines prevencines priemones:

1. Prevencijos nuo smurto orderis yra išduodamas policijos pareigūnų;
2. Smurto artimoje aplinkoje intervencijos centrai privalo užtikrinti, kad visose provincijose būtų teikiama neatidėliotina ir aktyvi pagalba nukentėjusiems;
3. Aukos, siekdamos gauti apsaugos orderį, turi pačios prašyti jį suteikti, norėdamos apsisaugoti nuo smurto artimoje aplinkoje orderio galiojimo termino pabaigimo.

Orderio galiojimo trukmė trukmė yra lygi dviem savaitėms su galimybe pratęsti iki keturių savačių. Šis orderis, kaip apsaugos priemonė susideda iš trijų dalių:

- Įsakymo nedelsiant palikti nukentėjusio asmens namus;
- Įsakymo negrįžti į nukentėjusio asmens namus, jo apylinkes;
- Įsakymo nesiartinti prie mokyklos, darželio, kitos vaikų priežiūros įstaigos, jeigu vaikams grėstų pavojus.

Kai yra kalbama apie nukentėjusio asmens namus turima omenyje vieta, kurioje asmuo gyvena įvykio metu. Iš esmės tam, kad asmuo galėtų kreiptis dėl neatidėliotinių apsaugos priemonių suteikimo užtenka faktų, rodančių grėšiantį pavojų žmogaus gyvybei, laisvei ar sveikatai. Nėra būtina, kad su smurtu susijęs įvykis jau būtų įvykęs, nes prevencijos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis yra prevencinė priemonė, ku-

rios pagalba yra siekiama išvengti smurto. Įvykio ar potencialaus įvykio vieta turi būti vertinama pareigūnų siekiant suprasti situacijos aplinkybes.

Paskutinė šalis, kurią pasirinkome palyginimui yra Ispanija. Ispanija yra konstitucinė monarchija, kurios valdžia yra padalinta tarp karaliaus, dviejų rūmų parlamento ir Nacionalinio susirinkimo. Nuo 1974 metų, Ispanijoje prasidėjo demokratinės raidos etapas ir jau 1986 metais ji tapo Europos Sąjungos nare. Šitos šalies istoriniai įvykiai, lygiai taip pat, kaip ir kitų šalių atvejais tik dar kartą parodo, kad nepaisant skirtumų šalies gyventojų raida, mąstysena ir pasaulėžiūra priklauso nuo šalies teisinės, politinės ir ekonominės aplinkos.

Ispanija buvo pasirinkta todėl, kad šalies apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje sistema ir jos teikiamos priemonės nuo pat pradžių buvo naudojamos ne tik smurtą patyrusių moterų gynybai, bet ir vyrų. Svarbu pridėti, kad yra suteikiama ne tik teisinė, socialinė, bet ir ekonominė pagalba. Tokia tvarka Ispanijoje buvo priimta 2004 metais, kai šalies Parlamentas pasirašė organinį aktą dėl visapusiškų apsaugos priemonių nuo smurto lyties pagrindu. Šis aktas Ispanijoje įtvirtino žemiau pateikiamas prevencijos priemones:

1. Orderis yra išduodamas specialių smurto dėl lyties teismų;
2. Policija sukūrė griežtą, nulinės tolerancijos smurtui dėl lyties politiką, kurioje nusikaltėliai yra suimami, kai kyla pavojus aukoms;
3. Laikinosios apsaugos priemonės yra skiriamos iki galutinio sprendimo priėmimo teisėjo nuožiūra. Iki tol, yra taikomos preliminarios priemonės, kurių terminas yra 30 dienų.

Dėl prevencijos nuo smurto artimoje aplinkoje apsaugos lyties pagrindu orderio suteikimo gali kryptis ne tik pati auka, bet ir jos šeimos nariai. Privachas ir valstybinės socialines paslaugas teikiančios organizacijos, sužinojusios apie smurto artimoje aplinkoje įvyki privalo apie tai pranešti policijos pareigūnams arba teismui, kurie imsis atitinkamų apsaugos priemonių. Prašymo forma gali būti pildoma ne tik per policiją ar teismą, bet tuo pačiu ir per paramos smurto aukoms organizacijas ir vyriausybines įstaigas.

Smurto orderio perspektyvos ir iššūkiai

2011 m. buvo priimta Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija). Lietuva šią konvenciją pasirašė 2013 m., tačiau iki šiol nėra jos ratifikavusi. Stambulo konvencijos 52 str. numatyta, kad „šalys imasi būtinų teisėkūros ar kitų priemonių, kuriomis užtikrinama, kad kompetentingoms institucijoms būtų suteikti įgaliojimai tiesioginės grėsmės atvejais nurodyti smurtautojui pakankamai ilgam laikui palikti aukos ar asmens, kuriam kyla rizika patirti smurtą, namus ir uždrausti smurtautojui patekti į jų namus ar mėginti su jais bendrauti. Priemonėmis, kurių imamasi pagal šį straipsnį,

pirmenybė teikiama aukų ar asmenų, kuriems kyla rizika patirti smurtą, saugumui“ (Stambulo Konvencija, 2011). Toks įsipareigojimas Lietuvoje įgyvendinamas įteisinus smurto orderio institutą ANSAAĮ.

Pagal ANSAAĮ 2 str. 1 d., apsaugos nuo smurto orderis apibrėžiamas kaip „prevencinė apsaugos priemonė, kuri skirta smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiam asmeniui apsaugoti ir kuria pilnametis smurto artimoje aplinkoje pavojų keliantis asmuo įpareigojamas laikinai išsikelti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena kartu su nukentėjusiu asmeniu, nesilankyti šio asmens gyvenamojoje vietoje, nesiartinti prie jo ir kartu su juo gyvenančių pilnamečių asmenų ir (ar) vaikų, nebendrauti, neieškoti ryšių su jais“ (ANSAAĮ, 2011). Taikant šį institutą valstybė įsibrauna į šeimos privatų gyvenimą, o toks kišimasis, pagal EŽTK 8 str. 2 d. galimas įstatymo numatytais atvejais ir kai tai „būtina demokratinėje visuomenėje <...> siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti“ (EŽTK, 1950). Taikant smurto orderį yra saugomos šios EŽTK įvardijamos teisės: teisė į gyvybę (2 str.) ir nebūti kankinamu (3 str.). Taigi šiuo atžvilgiu yra svarbi Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika byloje dėl smurto artimoje aplinkoje.

Byloje *B. prieš Moldovą*, EŽTT nustatė EŽTK 8 straipsnio pažeidimą, kadangi nacionaliniai teismai nesiėmė veiksmų nustatyti, ar pareiškėjos smurtautojas įgyvendino savo teisę naudotis jam priklausančiu būstu, nepažeidžiant pareiškėjos teisių pagal EŽTK 8 str. (teisė į sveikatą ir gyvybę), leido pareiškėjui likti gyventi kartu su pareiškėja (*B. v. Republic of Moldova*, 2013, §§70, 74, 75). Dėl valstybės pareigos apginti asmenį, esantį smurto artimoje aplinkoje auka, EŽTT pasisakė byloje *Halime Kılıç prieš Turkiją*, kurioje nustatė, kad Turkija pažeidė EŽTK 2 str. Šiuo atveju, smurtautojo atžvilgiu buvo išduoti keli apsaugos orderiai, bet pirmasis orderis smurtautojui buvo pateiktas praėjus devyniolikai dienų po teismo sprendimo. Dėl to auka negavo reikalingos apsaugos nedelsiant, o orderiai prarado efektyvumą (Registrar of the Court, Press release: Turkish authorities..., 2016). Toliau aukos teisė buvo pažeidžiama, nes vėliau pakartotinai iškilus grėsmei jos saugumui, nacionaliniai teismai nusprendė nesulaikyti galimo smurtautojo ir nesiėmė jokių priemonių apsaugoti auką (Registrar of the Court, Press release: Turkish authorities..., 2016). EŽTT pabrėžė, kad teisėsaugos įstaigos neatliko pareigos informuoti aukos apie galimybes eiti į prieglaudą. Taip pat pabrėžė, kad teikiant pagalbą, teisėsaugos įstaigos turėjo pareigą atkreipti dėmesį į aukos psichologinę būklę ir elgtis atitinkamai, bet tai nebuvo atlikta (Registrar of the Court, Press release: Turkish authorities..., 2016).

Taigi, pagal EŽTT praktiką valstybėms kyla pareiga ne tik imtis aktyvių veiksmų apsaugant aukas nuo smurto artimoje aplinkoje, bet taip pat pareiga užtikrinti, kad šie veiksmai būtų taikomi nedelsiant, siekiant efektyvumo. Pritaikant naujai Lietuvoje įsigaliojusį smurto orderį, aukų apsaugos mechanizmas tapo greitesnis, nei anksčiau. Pagal ANSAAĮ 8 str. 2 d. jis priimamas per 12 valandų nuo pranešimo gavimo mo-

mento (ANSAAĮ, 2011). Tuo tarpu iki 2023 m. liepos 1 d., tam, kad būtų pasiektas reikalingas rezultatas – galimo smurtautojo iškeldinimas – egzistavo sudėtingesnis ir ilgesnis procesas. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 121 str. 1 d. (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) kardomoji priemonė – įpareigojimas gyventi skyriumi ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo – gali būti skiriama tik ikiteisminio tyrimo teisėjo arba teismo. Siekiant gauti tokią nutartį, reikalingas prokuroro prašymas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002, 132¹ str. 2 d.).

Šio instituto poreikį taip pat pagrindžia statistika. 2023 m. užregistruota virš 54 tūkstančių pranešimų dėl smurto artimoje aplinkoje (pusė jų – liepos – gruodžio mėnesiais) (Lietuvos policija, Gruodį užregistruota daugiau nei..., 2024). Tuo tarpu užregistruota nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, tais pačiais metais, buvo beveik 59 tūkstančiai, iš jų ištirta – apie 88 procentai (Informatikos ir ryšių departamentas, Duomenys apie ikiteisminio tyrimo..., 2024). 2023 m. liepos – gruodžio mėn. buvo išduota virš 10 tūkstančių smurto orderių 7 tūkstančiams asmenų (Lietuvos policija, Gruodį užregistruota daugiau nei..., 2024). Taip pat šiuo laikotarpiu buvo pradėti daugiau nei 4 tūkstančiai ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje (Lietuvos policija, Gruodį užregistruota daugiau nei..., 2024). Tačiau svarbu pabrėžti, kad smurtas artimoje aplinkoje yra ypač latentinė veika. Pagal 2019 m. duomenis 19 proc. Lietuvos gyventojų (iš jų – 25 proc. moterų ir 13 proc. vyrų) prisipažino, kad yra nukentėję nuo smurto artimoje aplinkoje (UN Women, Republic of Lithuania national-level review..., p. 15). Todėl registruotų pranešimų skaičius neatspindi realios situacijos dėl smurto artimoje aplinkoje paplitimo šalyje.

Nors smurto orderis ir yra efektyvesnė priemonė, tačiau jame galima įžvelgti ir spragų. Viena iš jų – efektyvi orderio įpareigojimų vykdymo kontrolė. Smurto orderis galimam smurtautojui sukelia teisinės pasekmės – jis įpareigojamas išsikeldinti iš gyvenamosios vietos, nesilankyti galimos aukos gyvenamoje vietovėje, nieieškoti ryšių su ja (ANSAAĮ, 2011). Nesilaikant šių įpareigojimų kyla atsakomybė pagal Administracinių nusižengimų kodekso 489 str. 2 d. (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015). Tačiau, kas atlieka smurto orderio įpareigojimų laikymosi kontrolę? Pagal ANSAAĮ 8 str. 6 d. tai atlieka policijos pareigūnai pagal Lietuvos policijos generalinio komisaro nustatytą tvarką (ANSAAĮ, 2011). Ši norma įgyvendinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2023 m. birželio 20 d. įsakymu „Dėl policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje ir sprendimo dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio priėmimo, jo vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“. Įpareigojimų vykdymo kontrolei aktualus yra šio įsakymo 18 p., kuriame numatyta, kad smurto orderio galiojimo laikotarpiu pareigūnų, kurie skyrė smurto orderį, turi būti atliekami bent 2 patikrinimai, o pirmasis iš jų – ne vėliau kaip per 3 dienas nuo smurto orderio skyrimo dienos. Patikrinimų gali būti atlikta daugiau įvertinus rizikas. Nustačius, kad pavojų keliantis asmuo nesilaiko reikalavimų, jam pradeda administracinė teisena pagal Administracinių nusižengimų

kodekso 489 str. (Lietuvos policijos generalinis komisaras, įsakymas „Dėl policijos pareigūnų reagavimo...“, 2023). Kvestionuotina, ar toks mechanizmas yra pakankamas užtikrinti smurtą patiriančio asmens apsaugai. Autorių nuomone, dabartiniame mechanizme neužtenka tik atvykti patikrinimui du kartus per orderio galiojimo laikotarpį net mažesnės rizikos atvejais. Turėtų būti nustatyta papildoma komunikacija su pavojų patiriančiu asmeniu nuotoliniu būdu bent dukart per savaitę. Taip pat, susisiekama turėtų būti ne tik su auka, bet ir su pavojų keliančiu asmeniu, užtikrinant, kad jis laikosi įpareigojimų. Tačiau neretai atsakomybė už apsaugos priemonių pažeidimus yra perkeliama smurto aukoms, nes jos priima smurtautoją gyventi kartu ar pačios ieško kontaktų su smurtautoju (Jakštienė, R., Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris..., 2019). Šiais faktais yra bandoma paneigti nusikalstamo elgesio pavojingumą ir apsaugos poreikį. Tarptautinių teismų praktikoje yra konstatuojama, kad tinkamas valstybės pareigų pagal tarptautines normas vykdymas pavojaus aukai atvejais reikalauja užtikrinti smurto aukos apsaugą net ir jai nepageidaujant kriminalinių procedūrų ar siekiant jas nutraukti (Jakštienė, R., Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris..., 2019). Taigi valstybei kyla pareiga užtikrinti smurto orderio vykdymą *ex officio* net tuo atveju, jei auka to nepageidauja.

Taip pat probleminis smurto orderio skyrimas yra susijęs su jo skyrimo pagrindu. Pagal Apsaugos nuo smurto artimoje įstatymo 12 str. 1 d. policijos pareigūnai reaguodami į smurto artimoje įvykio vietoje arba patys būdami įvykio liudininkai, nenustatę padar्यों nusikalstamos veikos požymių, šio įstatymo 8 str. nustatyta tvarka sprendžia dėl apsaugos nuo smurto orderio skyrimo (ANSAAĮ, 2011, 12 str. 1 d. 1 p.). Taip pat šio įstatymo 17 str. 1 d. numatyta, kad smurtas artimoje aplinkoje užtraukia Lietuvos Respublikos įstatymuose numatytą atsakomybę. Atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje detalizuojama BK. Lietuvos baudžiamajame procese ikiteisminis tyrimas iš esmės turi būti pradedamas esant minimalaus tikėtumo ir minimaliam kiekiui nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių (išvada „Dėl Apsaugos nuo smurto...“, 2021, p. 29). Tai suponuoja, kad turint duomenų apie galimai panaudotą smurtą artimoje aplinkoje ikiteisminis tyrimas turėtų būti pradedamas visais atvejais (jei jis atitinka bent vienos BK aprašytos nusikalstamos veikos požymius) (išvada „Dėl Apsaugos nuo smurto...“, 2021, p. 29). Dėl to kyla abejonių, ar esant smurto artimoje aplinkoje atvejui, kuris atitinka BK numatytos nusikalstamos veikos požymius, veiksmingesnė priemonė nebūtų pradėti ikiteisminį tyrimą ir taikyti procesines prievartos priemones numatytas Baudžiamojo proceso kodekso III dalyje. Pvz., laikinas sulaikymas (140 str.), įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu (132¹ str.). Nors pastarasis savo poveikiu panašus į smurto orderį, tačiau teismo skirta kardomoji priemonė gali galioti ilgesnį terminą, nes šiai procesinei priemonei pagal įstatymą nėra taikomas konkretus taikymo terminas.

Kita smurto orderio spraga – turinio nepakankamumas. Įstatymas (ANSAAĮ, 2011) nereikalauja, kad jį išduodant būtų pateikiami jo priėmimo motyvai. Smur-

to orderis – prevencinė priemonė. ANSAAĮ 8 str. nurodyta, kad nusprendus skirti smurto orderį, pranešime nurodomi pavojų keliančiam asmeniui skiriami įpareigojimai, data, laikas, taikymo trukmė, atsakomybė už įpareigojimų nevykdymą bei apskundimo tvarka (ANSAAĮ, 2011, 8 str. 4 d. 1 p.). Dėl to gali kilti abejonių, ar toks instituto reguliavimas neprieštarauja teisinės valstybės principui. Tam, kad asmuo galėtų tinkamai apginti jo manymu pažeistas teises, jam reikia žinoti faktines aplinkybes, dėl ko buvo priimta tokia prevencinė priemonė. Pagal dabartinį reguliavimą, tokie duomenys nėra pateikiami, tad pavojų keliančiam asmeniui yra sunkiau sėkmingai apskusti smurto orderį. Pagal teismų praktiką, vertinant, ar skundo orderis buvo išduotas teisėtai, didžiausia reikšmė suteikiama ne faktinėms aplinkybėms, dėl kurių išduotas smurto orderis. Ji yra suteikiama policijos pareigūnų įvykdytam rizikos įvertinimui pagal vidaus reikalų ministro įsakyme „Dėl artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo, taip pat specializuotos kompleksinės pagalbos centro (toliau – SKPC) pateikiamu ekspertiniu vertinimu, kuris teikiamas pagal ANSAAĮ 14 str. 4 d. 2 p. (Kauno apygardos teismo nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-225-593/2023, p. 9, 10; Panevėžio apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-119-581/2023, p. 11). Pastarajam įrodymui suteikiama ypač daug reikšmės, kadangi jo nepaneigia tokia pateikiamų dokumentų visuma: nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą nuorašas, Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos Vaiko situacijos vertinimo anketa bei teismo nutartis dėl laikinosios bendravimo ir dalyvavimo auklėjant vaiką tvarkos nustatymo. Tokios praktikos teisingumas yra abejotinas. Pavojų keliančiam asmeniui reikia įrodyti ne tik tai, kad smurto orderis, kuris buvo išduotas po vieno pranešimo buvo neteisėtas, bet taip pat paneigti ir SKPC ekspertiniame vertinime pateiktus duomenis apie galimai buvusius smurto atvejus, dėl kurių nėra priimtų apkaltinamųjų nuosprendžių. Autorių nuomone, tokia įrodinėjimo našta pavojų keliančiam asmeniui yra neproporcinga. Tiek baudžiamojoje, tiek administracinėje teisėje galioja nekaltumo prezumpcijos principas. Tai reiškia, kad tai valstybės (įgaliotų institucijų) pareiga įrodyti, kad neigiamas pasekmes sukeliantis smurto orderis buvo išduotas teisėtai. Be to, pagal esamą situaciją, vien pranešimas policijai apie smurtą artimoje aplinkoje gali būti laikomas pagrindu skirti smurto orderį. Taigi, tam, kad būtų užtikrinta tinkama pavojų keliančio asmens teisė žinoti, dėl ko jam buvo skirtas smurto orderis, reikia papildyti ANSAAĮ, kad būtų numatytas motyvų nurodymas.

Iš kitos pusės, yra teigiamos teismų praktikos, kai yra atsižvelgiama į faktines įvykio aplinkybes. Pvz., Vilniaus apygardos teismas baudžiamojoje byloje Nr. 1S-266-365/2023. Teismas nutarė, kad smurto orderis buvo išduotas nesant teisėto pagrindo. Tai grindė duomenimis apie abiejų konflikto šalių kreipimąsi Bendruoju pagalbos numeriu, byloje esančių vaizdo įrašų ir padarė išvadą, kad tarp vaiko tėvų kilo eilinis konfliktas dėl bendravimo su sūnumi tvarkos. Taip pat pabrėžė, kad jokių duomenų apie panaudotą smurtą prieš kitą vaiko tėvą nebuvo. Pritarė pirmos instancijos teis-

mui, kad teisėtas reikalavimas laikytis nustatytos bendravimo su vaiku tvarkos negali būti laikomas smurtu.

Taip pat diskutuotinas smurto orderio požymis – laikinumas. Jis taikomas iki 15 dienų terminui. Net jei išeina auką apsaugoti šiam laikotarpiui, iškeldinus pavojų keliantį asmenį ir neleidžiant jam komunikuoti su pavojų patiriančiu asmeniu, kyla klausimas, kas vyksta pasibaigus terminui? Pirmas variantas – terminas pasibaigia, asmuo, kuriam išduotas smurto orderis grįžta į savo gyvenamąją vietą, iš kurios buvo iškeldintas ir daugiau pranešimų nebegaunama, nepradedamas ikiteisminis tyrimas nenustačius nusikalstamos veikos požymių. Tokiu atveju, teisėsaugos įstaigoms neturint informacijos apie smurtą artimoje aplinkoje, valstybė neturi pareigos konkrečiu atveju imtis veiksmų. Antras variantas – jeigu tarp pavojų keliančio asmens ir pavojų patiriančio asmens yra numatyta santuoka ir (ar) sugyventiniai turi bendrų vaikų, tai auka gali atitinkamai nuspręsti nutraukti santuoką ir (ar) pateikti prašymą teismui taikyti laikinosios apsaugos priemones, numatytas Civilinio proceso kodekso 145 str. (svarbu pastebėti, kad šiame straipsnyje pateikiamas ne baigtinis laikinųjų apsaugos priemonių sąrašas). Pvz., civilinėje byloje, kai sutuoktinė prašė teismo skirti laikinąją apsaugos priemonę – įpareigojimą gyventi skyrium. Sutuoktinė teismui pateikė smurto orderį, kuris buvo įteiktas jos vyrui. Teismas atsisakė skirti prašomą laikinąją apsaugos priemonę. Tokį sprendimą grindė tuo, kad sutuoktinės (ieškovės) pateiktas smurto orderis patvirtina tik vieną smurto atvejį, nėra pagrindo daryti išvadą, kad sutuoktinis (atsakovas) pastoviai smurtauja (Vilniaus regiono apylinkės teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e2-14187-341/2023). Kitoje byloje, kurioje kilo ginčas dėl bendravimo su vaiku tvarkos, teismas konstatavo, kad konfliktui, dėl kurio buvo skirtas smurto orderis, galimai įvykus šalių vaiko akivaizdoje nesudaro pagrindo riboti ieškovo ir vaiko bendravimą (Kauno apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1468-1060/2023, p. 17). Tačiau yra teismų praktikos, kai smurto orderis buvo laikoma kaip viena iš aplinkybių, kad nustatytą laikiną nepilnamečio vaiko gyvenamąją vietą su pavojų patyrusiu asmeniu (pagal Civilinio kodekso 3.65 str. 2 d. 2 p.), bet tai buvo ne vienintelis pagrindas. Kartu buvo vertinama Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos išvada, kuria buvo nurodyta, kad pavojų patiriantis asmuo turi finansines galimybes pasirūpinti vaiku, tinkamas gyvenimo ir buities sąlygas, turi artimą ryšį su vaiku (Kauno apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1536-896/2023, p. 30, 31).

Autorių nuomone taip pat svarbus klausimas, susijęs su smurto orderiu yra jo, kaip įrodymo, svarba santuokos nutraukimo bylose dėl vieno iš sutuoktinių kaltės (Civilinio kodekso 3.60 str. 1 d.). Pagal Civilinio kodekso 3.60 str. 3 d. yra preziumuojama, kad santuoka iširo dėl sutuoktinio kaltės, jeigu jis žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2001). Žiaurus elgesys paprastai apibūdinamas kaip veikimas ar neveikimas, sukeliantis nukentėjusiam fizinį ar psichinį skausmą (LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-137-378/2018,

p. 23). Santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teisinės pasekmės sukelia nuo santuokos nutraukimo bylos iškėlimo <...> (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2001, 3.67 str. 1 d.). Sutuoktinis, išskyrus tą, kuris buvo pripažintas kaltu dėl santuokos iširimo, gali prašyti, kad teismas nustatytų, jog santuokos nutraukimas sutuoktinių turtinėms teisėms teisinės pasekmės sukėlė nuo tos dienos, kai jie faktiškai nustojo kartu gyventi (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2001, 3.67 str. 2 d.). Jeigu santuoka nutraukta dėl vieno sutuoktinio kaltės, tai sutuoktinis, kaltas dėl santuokos nutraukimo, praranda tas teises, kurias įstatymai ar vedybų sutartis suteikia išsituokusiam asmeniui, įskaitant teisę į išlaikymą (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2001, 3.70 str. 1 d.). Kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto <...> atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2001, 3.70 str. 2 d.). Kita neigiama pasekmė kaltam sutuoktiniui – teismas gali nustatyti užufruktą jo nuosavybės atžvilgiu ir palikti jame gyventi kitą sutuoktinį, jeigu su juo po santuokos nutraukimo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai. Iš šių Civilinio kodekso nuostatų matyti, kad nutraukiant santuoką dėl vieno iš sutuoktinių kaltės, galimos taikyti neigiamos pasekmės kaltam sutuoktiniui. Norint santuoką nutraukti dėl žiauraus sutuoktinio elgesio, užtenka įrodyti, kad toks elgesys buvo, nereikia įrodinėti šio elgesio pasekmių. Taip pat nėra keliamas reikalavimas, kad būtų apkaltinamasis teismo nuosprendis. Praktikoje jau yra bylų, kai smurto orderis yra naudojamas pagrindžiant savo reikalavimus, keliamus santuokos nutraukimo byloje. Pvz., ieškovė prašydama nustatyti laikinas apsaugos priemones – nustatyti užufruktą žemės sklypui bei namui. Šioje byloje teismas nesirėmė atsakovui buvusiu įtektu smurto orderiu, kadangi jis buvo panaikintas, kaip įteiktas be pagrindo (Vilniaus apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-140-863/2024, p. 29). Taigi, kyla klausimas, ar smurto orderis gali būti laikomas įrodymu, pagrindžiančiu sutuoktinio kaltę dėl santuokos nutraukimo. Taip pat svarbu, kad pagal Civilinio kodekso 3.127 str. 3 d. prioritetinis turto dalijimo būdas – natūra. Pagal LAT praktiką turtas nedalijamas natūra tik tais atvejais, kai toks padalijimas negalimas dėl konkretaus turto savybių arba toks padalijimo būdas nepriimtinas, atsižvelgiant į buvusių sutuoktinių ar jų vaikų interesų apsaugą (LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-662-313/2015). Santuokai nutrūkstam dėl žiauraus elgesio (pvz., fizinio smurto), turtą dalijant natūros būdu gali būti neužtikrinta buvusio sutuoktinio ir (ar) vaikų apsauga. Pvz., jeigu buvusi šeima gyveno viename bute, tai padalijus tarp abiejų sutuoktinių, atsiranda pavojaus rizika kitų šeimos narių saugumui. Taigi, toks padalinimo būdas šioje situacijoje nebūtų tinkamas. Klaipėdos apygardos teismas civilinėje byloje sprendamas dėl to, ar buvo tinkamai padalintas turtas, atkreipė dėmesį, kad atsakovas buvo nuteistas įsigaliojusiu teismo nuosprendžiu dėl nesunkaus sveikatos sutrikdymo ieškovės atžvilgiu, dėl šio smurto ieškovei buvo teikiama laikino apgyvendinimo paslauga, nes ji baiminosi grįžti namo, į liudytojų parodymus. Remdamasis šiais duomenimis, teis-

mas padarė išvadą, kad šalių gyvenimas viename name neįmanomas, nes sukuria prielaidas tolesniems konfliktams, kurių eiga ir pasekmės neprognuojami. Todėl siekiant užtikrinti šalims tinkamas gyvenimo sąlygas, atsižvelgiant į tai, kad santuoka nutraukiama dėl atsakovo kaltės, namas ir sklypas buvo priteisti ieškovei, atsakovui priteisiant kompensaciją (Klaipėdos apygardos teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1009-459/2017, p. 26). Tam, kad galėtume įvertinti smurto orderio galimą poveikį santuokos nutraukimo byloje, būtina atsižvelgti į jo prigimtį. Pirma, tai yra prevencinė priemonė, kuri skiriama gavus pranešimą apie galimą smurto artimoje aplinkoje atvejį ir policijos pareigūnams nustačius smurto artimoje pavojaus rizikos kriterijus, nustatytus Vidaus reikalų ministro įsakyme „Dėl smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo“, bet nenustačius nusikalstamos veikos požymių. Antra, šis orderis nekonstatuoja įvykusio smurto fakto, jis skirta tam, kad pavojų patiriantis asmuo būtų apgintas nuo galimo smurto. Atsižvelgus į šiuos aspektus, smurto orderis savaime negali būti įrodymu, kuris patvirtintų sutuoktinio kaltę dėl santuokos nutraukimo dėl žiauraus elgesio. Iš kitos pusės, jis gali būti naudojamas kitų įrodymų visumoje. Pvz., jeigu yra liudytojų parodymai, kurie matė įvykusį smurto atvejį, taip pat yra teismo medicinos ekspertizės aktas apie aukos patirtus sužalojimus, vaizdo įrašai, tai smurto orderis gali padėti papildomai formuojant teismo vidinį įsitikinimą vertinant įrodymus. Autorių nuomone, rėmiamasis smurto orderiu ateityje, gali potencialiai tapti patrauklia priemone bandant įrodyti kito sutuoktinio kaltę, siekiant prisiteisti didesnę turto dalį natūra. Tai galėtų daryti sąmoningai iškviečiant policijos pareigūnus dėl tariamai patiriamos smurto artimoje aplinkoje. Tada, gavus smurto orderį bandytų juo įrodyti sutuoktinio kaltę. Tačiau, šiuo metu, kadangi smurto orderio institutas sąlyginai naujas, reikia laiko, kad atsirastų nuolatinė teismų praktika šiuo klausimu.

Apibendrinant šį skyrį, smurto orderio institutas yra būtina priemonė kovojant su smurtu artimoje aplinkoje, siekiant skubiai apsaugoti pavojų patiriančius asmenis. Šio instituto poreikį įrodo pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje skaičius, kuris, kaip minėta anksčiau, yra latentinė veika, tad realūs skaičiai yra didesni, nei pranešama. Taip pat šį poreikį patvirtina EŽTT praktika, kurioje yra detalizuojama valstybės pareiga saugoti smurtą patiriantį asmenį. Tačiau, šis institutas taip pat turi savo trūkumų, aptartų šioje dalyje – turinio trūkumai, laikinumo trūkumai ir kt.

Išvados

1. Smurto artimoje aplinkoje sąvoka apima dvi teises sąvokas (požymius) – artimą aplinką ir smurtą. Artima aplinka – tai aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praecityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį. ANSAAI nurodyta, kad smurtas pasireiškia fiziniu, psichologiniu ekonominiu, seksualiniu

- ir kitokiu poveikiu. Tad norint nustatyti smurto artimoje aplinkoje atvejį, būtina nustatyti abu šiuos požymius.
2. Ikteisminio tyrimo pareigūnų kompetencijų reglamentavimo pasikeitimo ir skirtingų prevencijos nuo smurto artimoje aplinkoje Europos šalių taikomų apsaugos priemonių palyginimas leido suprasti, kad smurto orderis, naudojamos prevencinės ir pagalbinės priemonės yra veiksmingos, nes efektyviai padeda kovoti su smurtu. Buvo pastebėta, kad šalies istorinė, kultūrinė aplinka veikia šalies gyventojų elgsenos, mąstysenos ir pasaulėžiūros susiformavimą. Papildomai, galime sakyti, kad nepaisant to, kad skirtingų Europos šalių teisiniai aktai susiję su apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje reglamentavimu buvo priimti skirtingu metu, visos šalys anksčiau ar vėliau suprato, kad šitos priemonės veikia ir būtent dėl šios priežasties pradėjo jas taikyti.
 3. Statistika rodo, kad tokio pobūdžio institutas yra būtinas teisinėje sistemoje. Jo pagrindinis privalumas – greitas paskyrimas efektyviai apsaugant auką. Tokia priemonė atitinka EŽTT formuojamą praktiką, kad valstybė turi greitai reaguoti į smurto artimoje aplinkoje atvejus. Tačiau taip pat yra šio instituto trūkumų – laikinumas (taikomas tik 15 d., po to apribojimai pavojų keliančiam asmeniui nustoja galioti), turinys (policijos pareigūnai neturi motyvuoti sprendimo priimti smurto orderį). Be to, dabartiniame reguliavime yra numatytas nepakankamas smurto orderio laikymosi priežiūros mechanizmas.

Šaltinių sąrašas

Nacionaliniai norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, 11216.
2. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 72-3475.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 13-467.
8. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 90-2777.
9. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2021 m. lapkričio 12 d. išvada Nr. XIVP-1056 „Dėl Lietuvos respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo Nr. XI-1425 pakeitimo įstatymo projekto“.
10. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės

- 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 52-2357.
11. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2023 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. 1V-171 „Dėl smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimo kriterijų nustatymo“. TAR, 5480.
 12. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2023 m. birželio 20 d. įsakymas Nr. 5-V-506 „Dėl policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje ir sprendimo dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio priėmimo, jo vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR, 12214.

Specialioji literatūra

13. Grinevičiūtė, K. (2014). Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmiu probleminiai aspektai, *Jurisprudencija*, 21(2), p. *Jurisprudencija*, 2014, Vol.21 (2).
14. Gulbickaja, J. (2013). Smurto artimoje aplinkoje aspektai ir įstatymo taikymo praktika. Prieiga internetu: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/ec91043c-07ff-44cf-b2ce-b1168d422077/content>
15. štienė, R. (2019). Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per eLABA – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
16. Lietuvos policija (2024). Gruodį užregistruota daugiau nei 5 tūkst. pranešimų dėl smurto artimoje aplinkoje. Prieiga internetu: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/daugiau-smurto-artimoje-aplinkoje-atveju-gruodi-uzregistruota-daugiau-nei-5-tukst-pranesimu/>
17. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2024). Smurto artimoje aplinkoje prevencija. Prieiga internetu: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/smurto-artimoje-aplinkoje-prevencija/>
18. UN Women, Republic of Lithuania national-level review on the Implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995). Prieiga internetu: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/CSW/64/National-reviews/Lithuania.pdf>

Konstitucinio teismo praktika

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas. TAR, 439.

Nacionalinė teismų praktika

20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 19 d. nutarimas Nr. AB-47-1, „Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga“, Teismų praktika Nr. 47.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-137-378/2018.

22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-662-313/2015.
23. Kauno apygardos teismo 2023 m. rugpjūčio 4 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-225-593/2023.
24. Panevėžio apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-119-581/2023.
25. Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-266-365/2023.
26. Vilniaus regiono apylinkės teismo 2023 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-14187-341/2023.
27. Kauno apygardos teismo 2023 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1468-1060/2023.
28. Kauno apygardos teismo 2023 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1536-896/2023.
29. Vilniaus apygardos teismo 2024 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-140-863/2024.
30. Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1009-459/2017.

Tarptautiniai teisės aktai

31. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir murto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (2011). Prieiga internetu: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/smurto-artimoje-aplinkoje-prevencija>
32. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

33. *B. v. the Republic of Moldova* [ECHR], No. 61382/09, [2013-07-16]. ECLI:CE:ECHR:2013:0716JUD006138209
34. Registrar of the Court (2016). Press release: Turkish authorities did not effectively protect the life of a woman threatened with death by her husband.

Statistiniai duomenys

35. Informatikos ir ryšių departamentas (2024). Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstai-gose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus asmenis nusikalstamų veikų pa-darymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje (forma smurtas-itį). Prieiga internetu: https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=10856&datasource=91715.

SANTRAUKA

Darbe yra analizuojama smurto artimoje aplinkoje sąvoką, kokiais būdais ji pasireiškia. Tam pasitelkiama teismų praktika, teisės doktrina. Aptariama artimos aplinkos bei smurto samprata. Pastaroji suskirstoma į porūšius, kurie yra detalizuojami ir pateikiamos jų sąvokos, kaip jos suprantamos nurodytuose šaltiniuose. Taip pat aptariama ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetencija, jos reglamentavimas iki 2023 m. liepos 1 d. ir po šios datos. Pagrindinis skirtumas – nuo 2023 m. liepos 1 d. įsigaliojo smurto orderio institutas, kurio paskirtis yra efektyviai apsaugoti auką nuo jos smurtautojo. Papildomai, buvo nagrinėjamos skirtingų Europos šalių taikomos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje prevencinės ir pagalbinės priemonės. Galiausiai darbe aptariamos smurto orderio perspektyvos, pagrindžiamas jo poreikis, aptariami trūkumai bei pateikiami siūlymai, kaip jo reguliavimas galėtų būti patobulintas.

SUMMARY

This course work analyzes the concept of domestic violence and the ways in which it manifests itself. Court practices and legal doctrine are used for this. The concept of close environment and violence is discussed. The latter is divided into subtypes which are separately detailed and their concepts are presented as they are understood in the specified sources. In addition, this work discusses the competence of pre-trial investigation officers, its regulation until 1st of July, 2023 and after this date. The main difference from 1st of July, 2023 is that the institution of the violence warrant came into effect, the purpose of which is to effectively protect the victim of domestic violence. Also, preventive and auxiliary measures of protection against domestic violence applied by different European countries were examined. Finally, the work discusses the perspectives of the violence warrant, justifies its need, discusses its shortcomings and offers suggestions on how its regulation could be improved.